

stress tolerance, reduces the confrontation and use of social support, reduces personal responsibility for the problem situation; the masculinity of girls – induces the confrontational behavior, discourages the use of emotional-oriented coping, increases the frequency of social support. Masculinity of boys and girls reduces the desire to avoid stressful situations, enhances the use of coping strategies to solve the problem by planning and positive reevaluation. Youth androgyny reduces the frequency of the choice of distancing strategies to overcome stress. Androgyny of girls had adverse effect on their self-esteem ability of handling stress, albeit accompanied by increasing personal responsibility. Femininity of boys and girls induces their choice of strategies to overcome negative feelings by subjective reduce of the significance of the problem situation, boys femininity promotes the use of self-control strategy.

Keywords: gender, sex, gender identity, coping, stress-resistance, youth.

Подано до редакції 04.08.2015

УДК 159: 371.53: 37.015.3

Тетяна Миколаївна Клибанівська,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри історії України та філософії,
Вінницький національний аграрний університет,
вул. Сонячна, 3, м. Вінниця, Україна

МОТИВАЦІЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

У статті проаналізовано поняття мотивації, її характеристики та альтернативні підходи науковців до пояснення мотиваційної сфери особистості. Уточнено, що мотивація є однією з найважливіших психологічних і психофізіологічних передумов виконання діяльності, в тому числі і навчальної. Розглянуто особливості домінуючої мотивації, яка виникає у навчальній діяльності студентів вищої школи. Зазначено, що умовою оптимізації потенціалу особистості студента є її спрямованість на навчальний вид діяльності, яка виступає як мотив і ціль. Представлено результати досліджень, де виявлено особливості домінуючої мотивації, яка виникає у навчальній діяльності студентів вищої школи. Доведено, що на різних курсах навчання роль домінуючих мотивів змінюється. Встановлено, що на перших курсах провідним мотивом навчальної діяльності студентів є професійний, на другому курсі – особистий престиж, на третьому – обидва, на четвертому курсі додався ще й прагматичний. Уточнено, що у всіх групах досліджуваних, починаючи з першого курсу, мотиви особистого престижу, які за своєю суттю є групо-центричними мотивами, і мотиви з негативною спрямованістю займають останні місця, як і мотиви обов'язку. Виявлено першочерговість професійних та пізнавальних мотивів у мотиваційному спектрі студентів всіх курсів. Виявлено у студентів, починаючи з третього курсу, зміни відношення до навчальної діяльності у бік підвищення важливості мотивів пізнавальних досягнень і конкурентоспроможності.

Ключові слова: мотивація, мотиваційна сфера особистості, навчальна діяльність, структура мотиву, домінуючий мотив, динаміка мотивів.

Постановка проблеми. Мотиваційна сфера займає особливе місце в структурі особистості, виконуючи ряд важливих функцій. Мотивація спонукає, направляє та регулює поведінку і діяльність людини. Є своєрідною сукупністю мотивів, які утворюють певну ієрархію і формують мотиваційну сферу особистості. Загалом, мотивація є однією з найважливіших психологічних і психофізіологічних передумов виконання діяльності, в тому числі і навчальної.

Наприклад, Є. Ільїн вказує на А. Шопенгауера як на автора терміну «мотивація», який вперше з'явився в його праці «Чотири принципи достатньої причини» і згодом увійшов до арсеналу психологічних понять при поясненні причин поведінки [5]. Як справедливо зазначив W. Revelle [14, с. 347], саме мотивація є тією життєво важливою ланкою, завдяки якій виникає зв'язок між знанням та діяльністю, між думкою і дією, між здатністю та виконанням. Проблема мотивації і мотивів в сучасній науці є гостро дискусійною і в зарубіжній психології налічує близько 50 теорій.

Метою нашого дослідження є виявлення динаміки мотивів у навчальному процесі від першого до випускного курсів.

Метою нашого дослідження є виявлення динаміки мотивів у навчальному процесі від першого до випускного курсів.

Аналіз досліджень і публікацій. Термін «мотивація» широко використовують для пояснення процесів детермінації активності людини і тварин, формування у них спонуки до діяльності (А. Орлов), оскільки в це поняття «можливо включати що завгодно, адже детермінувати і спонукати може безмежну кількість речей і явищ» [1, с. 17]. Тому розуміння сутності цього терміну у багатьох авторів різне.

Найвні визначення мотивації можна умовно від-

нести до двох основних напрямів. *Перший напрям* (В. Ковальов, Ж. Годфруа, К. Платонов, К. Madsen та ін.) мотиваційну сферу особистості розглядає зі структурних позицій «як складну ієрархізовану сукупність мотивів (спонукальна, спрямовуюча і регулююча її поведінку) і як сформовану на цій мотивації систему її відносин до дійсності» [6]. В. М'ясищев підкреслював, що мотив як основа діяльності, рішення чи зусиль є вираженням відношення до об'єкта дії, виступаючи суб'єктивно бажанням, прагненням, потребою, необхідністю [10, с. 219].

Другий напрям розглядає мотивацію як динамічне утворення, як процес, механізм (А. Леонт'єв, В. Вілюнас, В. Іванніков, та ін.). Тут мотивація виступає як засіб реалізації наявних мотивів: «виникла ситуація, яка дозволяє реалізувати наявний мотив, з'являється мотивація, тобто процес регуляції діяльності за допомогою мотиву» [5, с. 65]. Наприклад, В. Іванніков вказує на зв'язок мотивації не тільки з особливостями особистості, а і з функціональними станами, переживаннями, знаннями про середовище, з очікуваними наслідками, оцінками інших людей [4]. Інші автори – М. Рогов і Д. Прохорова – розглядають мотиваційні характеристики дій людини як «усвідомлюваний базис психічних станів» [12]. Об'єднуючи наявні в літературі дані, Є. Ільїн пропонує «розглядати мотивацію як динамічний процес формування мотиву (як основи вчинку)» [5, с. 67].

На думку Б. Ломова, поняттю мотиву діяльності належить у психологічному аналізі діяльності найважливіше місце, оскільки немотивованої і нецілеспрямованої діяльності просто не може бути. «Мотив утворює свого роду «вектор» діяльності, що визначає її напрямок, а також величину зусиль, що розвиває суб'єкт при її виконанні. Цей вектор виступає у ролі системоутворювального фактора, який організує всю систему психічних процесів і станів, що формуються і розгортаються в ході діяльності» [6, с. 205-206].

Певний зв'язок, який існує між цілями і мотивами діяльності, за С. Максименком [9, с. 343] полягає в тому, що, з одного боку, мета і мотиви спонукають людину до діяльності, визначають її зміст і спосіб виконання, а з іншого – вони і формуються в процесі діяльності, під впливом умов, в яких вона відбувається. Узагальнюючи онтогенетичні аспекти мотивації і структури мотиву, Є. Ільїн зауважує, що процес формування мотивації, пов'язаний із різними особистісними утвореннями, які формуються із її розвитком, має певні особливості, характерні для кожного вікового етапу [5].

Студентський вік триває з 18 до 25 років та співпадає з початком періоду ранньої зрілості (за Е. Еріксоном). Інший автор (Ю. Гушо) характеризує його як вік «стійкої концептуальної соціалізації, коли формуються властивості особистості, стабілізуються всі психічні процеси, особистість набуває стійкого характеру» [3]. У студентський період характерною рисою розвитку особистості є підсилення свідомих

мотивів поведінки, закріплення таких якостей, як цілеспрямованість, самостійність, рішучість, вміння володіти собою. Важливою умовою оптимізації потенціалу особистості студента є її спрямованість на навчальний вид діяльності, яка виступає як мотив і ціль. Навчальна мотивація студентів представляє собою досить складне явище, має певну специфіку, відмінну від мотивації школярів, і потребує особливої уваги. До мотивів навчальної діяльності студентів, які стабільно виявляються, ряд авторів відносять «професійні», «особистого престижу» (ствердження себе у статусі студента), «прагматичні» (одержання диплому про вищу освіту) і «пізнавальні» [11].

На різних курсах роль домінуючих мотивів дещо змінюється. Так, у дослідженнях, проведених М. Вовчик-Блакитною і А. Печніковим та Г. Мухіною, встановлено, що на перших курсах провідним мотивом навчальної діяльності студентів є професійний, на другому курсі – особистий престиж, на третьому – обидва, на четвертому курсі додався ще й прагматичний [11]. На успішність навчання, за їх даними, значним чином впливають професійний і пізнавальний мотиви. Для невстигаючих студентів були характерні прагматичні мотиви. Наприклад, О. Кокур, розмежовуючи цілі навчання, які задаються зовні, і цілі навчання, які визначаються індивідуальними потребами самих студентів, підкреслює, що ці цілі можуть співпадати лише тоді, коли зовнішні цілі відтворюються у внутрішній структурі індивідуальних мотивів [7].

Результати емпіричного дослідження. У нашому дослідженні також була простежена динаміка мотивів від першого до випускного курсів за допомогою методики А. Реана і В. Якуніна [5].

Студентам першого, третього курсів та магістрантам факультету менеджменту ВНАУ та студентам відповідних курсів навчання філологічного факультету ВДПУ пропонували оцінити мотиви навчальної діяльності за їх значущістю за семибальною шкалою. При цьому 1 бал – мінімальний вираз мотиву, 7 балів – максимальний.

Ми визначали частоту вибору того чи іншого мотиву за всією вибіркою респондентів. В експерименті брали участь 106 осіб. Результати представлені в табл.1.

Список включав наступні мотиви: 1) стати висококваліфікованим спеціалістом; 2) одержати диплом; 3) успішно продовжити навчання на наступних курсах; 4) успішно навчатися, складати іспити на «добре» та «відмінно»; 5) постійно одержувати стипендію; 6) набути міцних і глибоких знань; 7) бути постійно готовим до наступних занять; 8) не «запускати» предмети навчального циклу; 9) не відставати від однокурсників; 10) забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності; 11) виконувати педагогічні вимоги; 12) досягти поваги викладачів; 13) бути прикладом однокурсникам; 14) домогтися схвалення батьків та оточення; 15) уникнути осуду та покарання за погане

навчання; 16) одержати інтелектуальне задоволення.

Аналізуючи одержані гістограми в порядку зменшення за перевагою, можна виявити деякі зміни в структурі важливих мотивів від першого до випуск-

них курсів. Результати представлені на рис. 1-3. Варто відзначити загальну позитивну тенденцію: на всіх курсах професійні та пізнавальні мотиви займають першорядні позиції.

Таблиця 1.

Частота вибору мотивів навчальної діяльності студентами різних курсів (в балах)

№ мотиву	1 курс	3 курс	Магістранти	№ мотиву	1 курс	3 курс	Магістранти
1	6,5	6,2	6,6	9	5,7	5,4	4,1
2	6,3	6,0	5,8	10	6,1	7,0	6,4
3	6,0	5,1	3,9	11	4,9	5,0	4,1
4	6,1	5,8	5,2	12	5,8	5,2	4,8
5	5,0	5,4	4,5	13	4,3	4,4	3,5
6	6,2	6,0	6,1	14	5,1	5,3	4,7
7	5,1	5,0	4,2	15	4,6	4,0	2,7
8	5,8	5,5	4,4	16	5,8	6,2	5,9

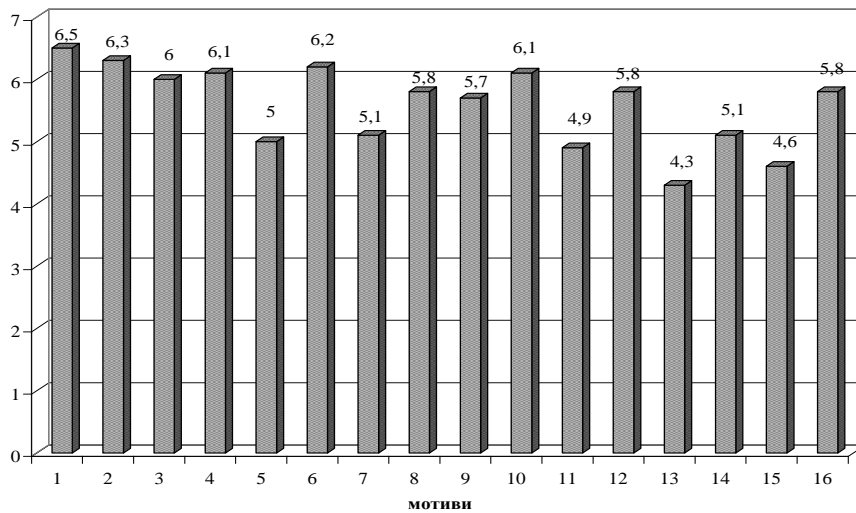

Рис. 1. Гістограма частоти вибору мотивів навчальної діяльності студентами 1 курсу

Так, на першому курсі найбільшу вираженість (6 та більше балів) мають професійні мотиви (1 та 10 мотиви) – «стати висококваліфікованим спеціалістом» та «забезпечити успішність майбутньої діяльності», пізнавальний (6) – «набути міцних і глибоких знань», прагматичний (2) – «одержати диплом». Окрім того, до групи найбільш значимих мотивів увійшли особисті мотиви, пов'язані з навчальною діяльністю (3 і 4) – «успішно продовжити навчання на наступних курсах» та «успішно навчатися, складати іспити на «добре» та «відмінно». Слід зазначити, що важливість перерахованих мотивів практично однакова: всі вони займають першорядні місця в мотиваційній ієрархії першокурсників. Самими низькими балами (менше 5) першокурсники оцінили такі мотиви, як «виконувати педагогічні вимоги», «бути прикладом однокурсникам», «уникнути осуду та покарання за погане навчання» (11, 13 та 15 мотиви).

На третьому курсі в групі переважаючих мотивів

залишились ті ж професійні мотиви, до пізнавального мотиву «набути міцних і глибоких знань» приєднався мотив «одержати інтелектуальне задоволення» (16), не втратив своєї значимості мотив «одержати диплом» (2).

У магістрантів перша трійка мотивів не змінилась – це мотиви: «стати висококваліфікованим спеціалістом», «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності», «набути міцних і глибоких знань». Далі визначено пізнавальний («одержати інтелектуальне задоволення») і прагматичний («одержати диплом»). Слід зазначити деяке зниження важливості решти мотивів у магістрантів, порівняно з третім, і особливо першим курсом. Найменш значимими стали для магістрантів мотиви 13 і 15: «бути прикладом однокурсникам» та «уникнути осуду та покарання за погане навчання».

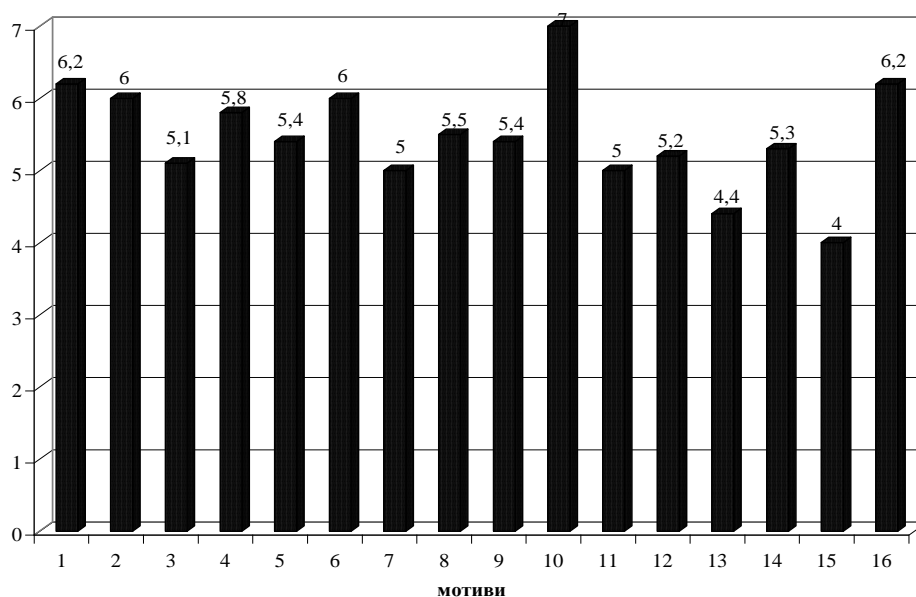

Рис. 2. Гістограма частоти вибору мотивів навчальної діяльності студентами 3 курсу

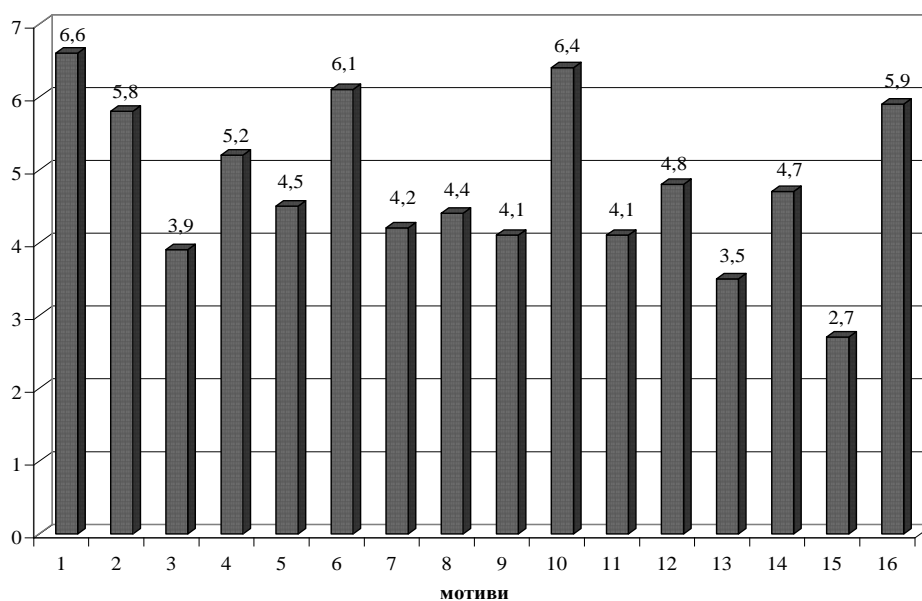

Рис. 3. Гістограма частоти вибору мотивів навчальної діяльності магістрантами

Аналіз динаміки мотивації від першого до випускних курсів (табл.1) показав достовірні зміни деяких мотивів (за ступенем вираженості в балах). Як видно з таблиці, важливість мотивів 3, 12 і 15 – «успішно продовжити навчання на наступних курсах», «досягти поваги викладачів», «уникнути осуду та покарання за погане навчання» достовірно знижується вже до 3 курсу ($p < 0,05$) і ще менш важливі вони для магістрантів ($p < 0,001$). Окрім того, у магістрантів суттєво знизилися ($p < 0,001$) такі мотиви: 4 – «успішно навчатися, скласти іспити на «добре» та «відмінно», 7 – «бути постійно готовим до наступних занять», 8 – «не «за-

пускати» предмети навчального циклу», 9 – «не відставати від однокурсників», 13 – «бути прикладом однокурсникам».

Перераховані мотиви не пов'язані безпосередньо із пізнавальними та професійними інтересами студентів і відносяться до соціальних та особистого престижу. Як видно з табл. 2, найбільш значимі мотиви навчальної діяльності студентів ВНАУ у динаміці суттєво різняться.

Необхідно зазначити, що, починаючи з першого курсу, у всіх групах досліджуваних мотиви особистого престижу («досягти поваги викладачів», «бути

прикладом однокурсникам», «не відставати від однокурсників», «домогтися схвалення батьків та оточення»), які за своєю суттю є групоцентричними мотивами, і мотиви з негативною спрямованістю, за

П. Якобсоном [13]: «уникнути осуду та покарання за погане навчання», – займають останні місця, як, до речі, і мотиви обов'язку – «бути постійно готовим до наступних занять», «виконувати педагогічні вимоги».

Таблиця 2.

Найбільш значимі зміни мотивів навчальної діяльності студентів ВНАУ (в балах) у процесі навчання (M ± m)*

№ мотиву	І курс	3 курс	магістранти
3	6,03 ± 0,11*	5,14 ± 0,21*	3,86 ± 0,26*
4	6,15 ± 0,11*	5,81 ± 0,17	5,08 ± 0,19*
7	5,23 ± 0,11*	5,03 ± 0,18	4,18 ± 0,22*
8	5,71 ± 0,14*	5,45 ± 0,16	4,38 ± 0,21*
9	5,62 ± 0,10*	5,47 ± 0,15	4,18 ± 0,22*
12	5,71 ± 0,12*	5,23 ± 0,19*	4,67 ± 0,22*
13	4,49 ± 0,13*	4,51 ± 0,20	3,52 ± 0,22*
15	4,64 ± 0,12*	4,02 ± 0,23*	2,61 ± 0,22*

* – Виділено статистично достовірні зміни мотивів від першого до випускного курсів.

Одержані дані не збігаються з опублікованими раніше результатами А. Печнікова та Г. Мухіної [11], які показали, що до групи провідних мотивів студентів всіх курсів входять мотиви особистого престижу. Мабуть, ці розбіжності пов'язані із соціальними змінами у свідомості молоді, що відбуваються останніми роками, де власна унікальність, власна активність та впевненість у власних силах є домінуючими характеристиками Я-образу [1]. За даними С. Гапонової, тільки 5% студентів стурбовані негативною реакцією своїх батьків на навчальну успішність і 4% – відношенням до себе з боку студентської групи.

Тобто, можна припустити, що егоцентричний світогляд, коли за одиницю самоцінності визначено самого суб'єкта, його інтереси і потреби, домінує над групоцентричним прагненням відстоювати право на першість в референтній соціальній групі, де одиницею самоцінності є група, а цінність індивіда вимірюється його приналежністю до неї. Можливо, саме такими тенденціями варто пояснити і висування на важливі місця вже на першому курсі пізнавальних і прагматичних мотивів. Одержані нами результати збігаються з даними С. Гапонової, яка виявила першочерговість професійних та пізнавальних мотивів у мотиваційному спектрі студентів всіх курсів, також з'ясувала у студентів, починаючи з третього курсу, зміни відношення до навчальної діяльності у бік підвищення важливості мотивів пізнавальних досягнень і конкурентоспроможності [1].

Оскільки в нашому дослідженні брали участь студенти двох вишів: ВНАУ, які випускають працівників аграрної сфери та ВДПУ, які випускають вчителів, ми

провели порівняльну оцінку мотивів навчання між першокурсниками та випускниками цих двох освітніх закладів (за ступенем вираженості в балах). Була виявлена відсутність різниці між студентами ВНАУ та ВДПУ за ієрархією і динамікою мотивів від першого до випускних курсів і їх відповідність загальним змінам направленості, які описані вище. Проте за ступенем вираженості окремих мотивів є незначна різниця (табл.3.).

Як бачимо з табл. 3, в групах першокурсників і випускників ВНАУ рівень професійних мотивів «стати висококваліфікованим спеціалістом» (1) і «забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності» (10) значно вище, ніж у студентів ВДПУ (ρ < 0,05). На нашу думку, ці розбіжності викликані обставиною, що далеко не всі студенти педагогічного університету планують працювати на низькооплачуваній обраній спеціальності, хоча і прагнуть одержати професійні знання. В той час, більш висока заробітна плата та можливість працювати у різних напрямках аграрного бізнесу роблять професійні мотиви доміантними для студентів ВНАУ. Цими ж причинами можна пояснити і більшу вираженість у першокурсників ВНАУ мотивів соціальної бажаності і особистого престижу: «успішно продовжити навчання на наступних курсах» (3); «бути прикладом однокурсникам» (13); «домогтися схвалення батьків та оточення» (14), оскільки їм необхідно проявити себе, щоб їх «помітили» ще в університеті і запропонували гарну посаду. Варто відзначити, що магістранти ВНАУ, на відміну від магістрантів ВДПУ, як правило, працюють за спеціальністю.

Таблиця 3.

Порівняння мотивів навчальної діяльності у студентів перших і випускних курсів ВНАУ та ВДПУ за ступенем вираженості в балах (M ± m)*

№ мотиву	І курс		Магістранти	
	ВНАУ	ВДПУ	ВНАУ	ВДПУ
1	6,72 ± 0,07*	6,13 ± 0,13*	6,79 ± 0,3*	5,95 ± 0,08*
3	5,53 ± 0,19*	6,31 ± 0,11*	4,05 ± 0,31	3,55 ± 0,44
10	6,76 ± 0,09*	5,53 ± 0,19*	6,71 ± 0,09	6,09 ± 0,09
13	4,92 ± 0,23*	4,2 ± 0,18*	3,41 ± 0,27	3,73 ± 0,37
14	5,8 ± 0,02*	4,8 ± 0,02*	4,64 ± 0,26	5,0 ± 0,38

* – Виділено статистично достовірні зміни мотивів

Не дивлячись на відмінності, як вже було показано, професійні та пізнавальні мотиви превалюють в мотиваційній ієрархії студентів обох вишів. Належачи до внутрішніх мотивів навчальної діяльності, вони представляють суттєвий потенціал, на який можна посперитися в роботі з профілактики негативних станів студентів вищої школи.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що в процесі навчання у вищій школі у студентів відбувається зміщення пріоритетів із зовнішньої мотивації на внутрішню, а загальної спрямованості – в бік професійних компонентів навчання і

підвищення власної конкурентоспроможності за допомогою одержаних глибоких знань.

Значимість цієї проблеми, її недостатня розробленість у теорії та практиці психологічної науки, також об'єктивні потреби у формуванні домінуючих мотивів у процесі навчальної діяльності студентів вишів визначили напрямок нашої дослідницької роботи. Не зважаючи на проведену роботу, ще багато питань залишаються відкритими і потребують подальшого вивчення теоретичним та практичним способами.

ЛІТЕРАТУРА

- Гапонова С. А. Особенности адаптации студентов вузов в процессе обучения / С. А. Гапонова // Психологический журнал. – 1994. – Т. 15, № 3. – С. 131-135.
- Гордашников В. А. Образование и здоровье студентов медицинского колледжа / В. А. Гордашников, А. Я. Осин. – М.: Академия естествознания, 2009. – 228 с.
- Гуцко Ю. П. Введение в энциклопедию здоровья и долголетия / Ю. П. Гуцко – Минск: ЕМП «Кольцо». 2003 – 304 с.
- Иванников В. А. Формирование побуждения к действию / В. А. Иванников // Вопросы психологии. – 1985. – № 3. – С. 113-122.
- Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2002. – 512 с.
- Ковалев В. И. Мотивы поведения и деятельности / В. И. Ковалев. – М.: Наука, 1988. – 192 с.
- Кокун О. М. Оптимізація адаптаційних можливостей людини: психофізіологічний аспект забезпечення діяльності: монографія / О. М. Кокун. – К.: Міленіум, 2004. – 265 с.
- Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии / Б. Ф. Ломов. – М.: Наука, 1984. – 446 с.

REFERENCES

- Gaponova, S. A. (1994). Osobennosti adaptatsii studentov vuzov v protsesse obuchenii [Features of adaptation of university students in the learning process]. *Psikhologicheskii zhurnal – Psychological Journal*, v. 15/3, 131-135 [in Russian].
- Gordashnikov, V. A. & Osin, A. Ya. (2009). *Obrazovanie i zdorovie studentov meditsinskogo kolledzha [Education and health of medical college students]*. Moscow: «The Academy of Natural Sciences» [in Russian].
- Guscho, Yu. P. (2003). *Vvedenie v entsiklopediiu zdorovia i dolgoletii [Introduction to the encyclopedia of health and longevity]*. Minsk: EMP «Koltso» [in Russian].
- Ivannikov, V. A. (1985). *Formirovanie pobuzhdeniia k deistviu [Formation of a call to action]*. *Voprosy*

- Максименко С. Д. Общая психология / С. Д. Максименко. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 1999. – 528 с.
- Мясищев В. Н. Психология отношений / Под ред. А. А. Бодалёва. – М.: Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 1995. – 356 с.
- Печников А. Н. Особенности учебной мотивации курсантов юридических вузов МВД / А. Н. Печников, Г. В. Мухина // Психология: итоги и перспективы: научно-практическая конференция : тезисы докл. – СПб., 1996. – С. 64-65.
- Рогов М. Г. Семантические особенности психических состояний и мотивация в высшей школе / М. Г. Рогов, Д. А. Прохоров // Язык. Культура. Деятельность: Восток-Запад : . междунар. конф. : тезисы докл.– Набережные Челны, 1999. Т.1. – С. 144-148.
- Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. – М.: Просвещение, 1969. – 313 с.
- Revelle W. Individual Differences in personality and motivation: «Non-cognitive» determinants of cognitive performance // Attention, selection, awareness, and control: a tribute to Donald Broadbent / ed. A. Baddeley and L. Weiskrantz. – Oxford: Clarendon, 1993. – P. 346–373.

psikhologii – Issues of psychology, 3, 113-122 [in Russian].

- Ilin, E. P. (2002). *Motivatsiia i motivy [Motivation and motives]*. SPb.: Piter [in Russian].
- Kovalev, V. I. (1988). *Motivy povedeniia i deiatelnosti [The motives of behavior and activity]*. Moscow: Nauka [in Russian].
- Kokun, O. M. (2004). *Optimizatsiia adaptatsiinykh mozhlivostei liudyny : psikhofiziologichnyi aspekt zabezpechennia diyalnosti [Optimization of adaptive capacities of a man: psycho-physiological aspect of activity provision]*. Kiev: Millenium [in Ukrainian].
- Lomov, B. F. (1984). *Metodologicheskie i teoreticheskie problemy psikhologii [Methodological and theoretical problems of psychology]*. Moscow: Nauka [in Russian].

9. Maksimenko, S. D. (1999). *Obschaia psikhologiiia* [General Psychology]. Moscow: Refl-buk, Kiev : Vakler [in Russian].

10. Myasishev, V. N. (1995) *Psikhologiiia otноshenii* [Psychology of relations]. Moscow: Izd-vo «Institut prakticheskoy psikhologii», Voronezh: NPO «MODEK» [in Russian].

11. Pechnikov, A. N. & Muhina, G. V. (1996). *Osobennosti uchebnoi motivatsii kursantov yuridicheskikh vuzov* [Features of educational motivation of law students]. *Psikhologiiia: itogi i perspektivy – Psychology: Results and Prospects*, (pp.64–65). SPb. [in Russian].

12. Rogov, M. G. & Prohorova, D. A. (1999). *Semanticheskie osobennosti psikhicheskikh sostoianii i motivatsiia v vysshei shkole* [Semantic features of mental states and motivation in high school]. *Mizhnarodna kon-*

ferentsiia «Yazyk. Kultura. Deiatelnost: Vostok-Zapad» – The International Conference «Language. Culture. Activity: East-West», Vol. 1, 144-148. Naberezhnye Chelny [in Russian].

13. Yakobson, P. M. (1969). *Psihologicheskie problemy motivatsii povedeniia cheloveka* [Psychological problems of motivation of human behavior]. Moscow : Prosveshchenie [in Russian].

14. Revelle, W. (1993). Individual Differences in personality and motivation: «Non-cognitive» determinants of cognitive performance. A. Baddeley and L. Weiskrantz (Eds.). *Attention, selection, awareness, and control: a tribute to Donald Broadbent*. (pp.46–373). Oxford: Clarendon [in English].

Татьяна Николаевна Клибановская,
кандидат психологических наук, доцент кафедры истории Украины и философии,
Винницкий национальный аграрный университет,
ул. Солнечная, 3, г. Винница, Украина.

МОТИВАЦИЯ КАК ДЕТЕРМИНАНТА УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье проанализированы понятия мотивации, ее характеристики и альтернативные подходы ученых к объяснению мотивационной сферы личности. Уточнено, что мотивация является одной из важнейших психологических и психофизиологических предпосылок к выполнению деятельности, в том числе и учебной. Рассмотрены особенности доминирующей мотивации, возникающей в учебной деятельности студентов высшей школы. Отмечено, что условием оптимизации потенциала студентов является ее направленность на учебный вид деятельности, выступающий мотивом и целью. Представлены эмпирические результаты исследований и доказано, что на разных курсах обучения роль доминирующих мотивов меняется. Установлено, что на первых курсах ведущим мотивом учебной деятельности студентов является профессиональный, на втором курсе – личный престиж, на третьем – оба, на четвертом курсе добавился еще и прагматический. Уточнено, что во всех группах испытуемых, начиная с первого курса, мотивы личного престижа, которые по своей сути являются группоцентричными мотивами, и мотивы с отрицательной направленностью занимают последние места, как и мотивы долга. Выявлено первоочередность профессиональных и познавательных мотивов в мотивационном спектре студентов всех курсов. Выявлено у студентов, начиная с третьего курса, изменения отношения к учебной деятельности в сторону повышения важности мотивов познавательных достижений и конкурентоспособности. Результаты проведенного исследования свидетельствуют о том, что в процессе обучения в высшей школе у студентов происходит смещение приоритетов с внешней мотивации на внутреннюю, и общей направленности – в сторону профессиональных компонентов обучения и повышения собственной конкурентоспособности с помощью полученных глубоких знаний.

Ключевые слова: мотивация, мотивационная сфера личности, учебная деятельность студента, структура мотива, доминирующий мотив, динамика мотивов.

Tetiana Klibanivska,
Ph.D (Candidate Degree in Psychology), Associate Professor of
History and Philosophy of Ukraine Department,
Vinnytsia National Agrarian University,
3, Solnechna St., Vinnytsia, Ukraine

MOTIVATION AS A DETERMINANT OF TRAINING ACTIVITIES OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS STUDENTS

The article analyzes the concept of motivation, its characteristics and alternative approaches of scientists to explanation of the motivational sphere of personality. It is specified that motivation is a major psychological and physiological condition for activities implementation, including training. Features of dominant motivation which occur in the learning process of students at university are presented. It is noted that the condition of optimizing the student's potential is its focus on educational activity which is both the motive and purpose. The paper presents the data of empirical

research, which prove that role of the dominant motivation within the years of study is changing. It was found that the first years leading motive of learning activities is a professional one, in the second year – personal prestige, the third – both, in the fourth year here the pragmatic motive is added. There was also found the priority of professional and educational motives in the motivational spectrum of students of all courses. It is revealed that students, starting from the third year, have changes related to educational activities toward increasing importance of motives of cognitive achievement and competitiveness. The success of studies largely affects professional and cognitive motives. The results of the study show that within studying at high school students' priorities are shifting from external to internal motivation, and overall direction is towards educational and professional components of competitiveness using the acquired deep knowledge.

Keywords: motivation, motivational sphere of personality, learning activities, structure of motif, the dominant dynamics, dynamics of motives.

Подано до редакції 04.08.2015
